



**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ОДЕСЬКА
ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»**

Кафедра психології

**КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ НАУКИ І
ПРАКТИКИ У КОНТЕКСТІ ЛЮДИНОЦЕНТРИСТСЬКОГО
ВИМІРУ В ЦИФРОВУ ЕРУ**

Колективна монографія

За загальною редакцією
Цільмак О. М.

Одеса
Видавець Букаєв Вадим Вікторович
2026

УДК 159.9:004:316.6

K64

DOI: <https://doi.org/10.32837/11300.32832>

Затверджено до друку Вченою радою
Національного університету «Одеська юридична академія»
Протокол №8 від 23 квітня 2026 року

Авторський колектив:

Афонін Д. С., Бернадіна Г. П., Будяченко О. М., Гурін Р. С.,
Джежик О. В., Дубрянська Н. О., Корнута Л. М., Лісовенко А. Ф.,
Рєпнова Т. П., Самара О. Є., Мотов А. Ю., Татяничков А. О.,
Ташматов В. А., Цільмак О. М., Шмаленко Ю. І.

Рецензенти:

Лефтеров В. О. – доктор психологічних наук, професор,
професор кафедри педагогіки та психології Міжнародного
гуманітарного університету;

Шрагіна Л. І. – доктор психологічних наук, доцент, доцент
кафедри мовної та психолого-педагогічної підготовки факультету
економіки та управління підприємництвом Одеського національного
економічного університету

Пасько О. М. – доктор юридичних наук, доцент, професор
кафедри психології та педагогіки Одеського державного університету
внутрішніх справ.

Концептуальні засади психологічної науки і практики у
K64 контексті людиноцентристського виміру в цифрову еру : колективна
моногр. / Афонін Д. С., Бернадіна Г. П., Будяченко О. М. та ін.; за
заг. ред. Цільмак О. М. Одеса : Видавець Букаєв Вадим Вікторович,
2026. 399 с. URL: <https://hdl.handle.net/11300/32832> ;
<https://doi.org/10.32837/11300.32832>

ISBN 978-617-7790-73-9

Колективну монографію присвячено сучасним теоретико-методологічним і
прикладним підходам до розвитку психологічної науки та практики в умовах
цифрової трансформації суспільства. У виданні розглянуто актуальні проблеми
розвитку особистості, формування ідентичності, ціннісно-смыслові сфери,
психологічної безпеки та психічного здоров'я крізь призму людиноцентристського
підходу.

Монографія адресована науковцям, викладачам, здобувачам вищої освіти,
практичним психологам, фахівцям освітньої та соціальної сфер, а також усім, хто
зацікавлений у розвитку сучасної психології в умовах цифрової ери.

ЗМІСТ

Вступне слово (<i>Ківалов С. В.</i>).....	5
РОЗДІЛ І. ПСИХОЛОГІЧНЕ РЕГУЛЮВАННЯ, МЕДІАЦІЯ ТА ПРОФЕСІЙНІ КОМПЕТЕНТНОСТІ В ЦИФРОВУ ЕРУ	7
1.1.Зміст складових цифрової компетентності психолога (<i>Цільмак О. М., Шмаленко Ю. І.</i>).....	7
1.2. Медіація на публічній службі: сучасний стан та перспективи запровадження (<i>Корнута Л. М., Шмаленко Ю. І.</i>).....	41
РОЗДІЛ ІІ. РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ, ІДЕНТИЧНІСТЬ І ПСИХОЛОГІЧНІ РЕСУРСИ В ЦИФРОВУ ЕРУ	76
2.1. Розвиток самооцінки жінок як психологічна передумова професійного зростання в умовах цифрової трансформації (<i>Бернадіна Г. П., Дзежжик О. В.</i>).....	76
2.2. Розвиток емоційної зрілості майбутніх фахівців у цифрову епоху (<i>Гурін Р. С.</i>).....	108
2.3. Ідентичність особистості в цифрову еру: когнітивно-поведінкова терапія осіб, котрі мають психологічні проблеми в сфері цифрової ідентичності (<i>Лісовенко А. Ф.</i>).....	137
РОЗДІЛ ІІІ. ЦІННІСНО-СМИСЛОВІ ОРІЄНТАЦІЇ ТА СОЦІАЛІЗАЦІЯ В УМОВАХ ЦИФРОВОГО СУСПІЛЬСТВА.....	170
3.1. Індивідуальні і соціальні цінності як джерело сенсів та їх дослідження в умовах цифрового суспільства (<i>Рєпнова Т. П.</i>)	170
3.2. Ціннісні орієнтації здобувачів вищої освіти в умовах кіберсоціалізації (<i>Татьянчиков А. О.</i>).....	201
РОЗДІЛ ІV. МЕТОДОЛОГІЯ, ЛЮДИНОЦЕНТРИЗМ І ПСИХОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА В ЦИФРОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ.....	240

26 квіт. 2024 р., / НУ «ОЮА»; за заг. ред. С.В. Ківалова. Одеса: Фенікс, 2024.–С. 827-829.

7. Сапелкін Ю. Вплив війни на формування української національної ідентичності. *Grail of Science*. 2024. № 12. С. 45–53.

8. Ткач Д. Наступ право-консервативної ідеології в Європі: Криза ліберальної парадигми чи новий політичний порядок? Берегове: Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II, 2025. 214 с.

9. Центр Разумкова. Оцінка громадянами ситуації в країні та дій влади, довіра до соціальних інститутів (лютий–березень 2023 р.) URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/>

10. Eurobarometer. EP Spring 2022 Survey: Democracy as anchor point in times of crisis URL: <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2792>

11. European Commission. Standard Eurobarometer 97 – Summer 2022 URL: <https://europa.eu/eurobarometer/api/surveys/detail/2693/smo>

12. Oleksiy Gutsalyuk, Maria Bugayeva, Tetiana Riepnova, Oleksiy Zayarnyuk, Oleksandr Kalinin, Alla Navolokina. Strategic Partnerships in Cybersecurity: Innovative Approaches to Risk Management in the Age of Digitalization. First International Conference on Recent Trends in Artificial Intelligence, Cybersecurity and Embedded Systems. Volume 3345, Issue 1. January 7, 2026. Tiruchirappalli, India. (0.7). (Scopus). <https://doi.org/10.1063/5.0299054>

DOI: <https://doi.org/10.32837/11300.32848>

Татьянчиков А. О.

кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри психології

НУ «Одеська юридична академія»

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1721-0891>

3.2. Ціннісні орієнтації здобувачів вищої освіти в умовах кіберсоціалізації

У розділі наведено результати емпіричного дослідження змін у ціннісних орієнтаціях здобувачів вищої освіти в процесі кіберсоціалізації. Показано, що соціалізація сучасної молоді відбувається під значним впливом інформаційно-комунікаційних технологій та кіберпростору, що призводить до трансформації в тому числі ціннісних орієнтацій особистості.

Здійснено теоретико-методологічний аналіз останніх досліджень та публікацій з проблеми дослідження, який показав, що під час кіберсоціалізації ціннісно-смилова сфера особистості може зазнавати значних змін через зростання ролі віртуального образу.

Отримані під час емпіричного дослідження дані показали що здобувачі вищої освіти проводять дуже багато часу, взаємодіючи з кіберпростором. Це неминуче відбивається на формуванні в них структури ціннісних

орієнтацій. Структура ціннісних та смисложиттєвих орієнтацій є різною для здобувачів різного віку. Спостерігається поступове зменшення значущості вихованості, життєрадісності, старанності, освіченості, відповідальності, раціоналізму. Молоді люди все менше вважають, що за допомогою цих якостей можна досягати значущих цілей. Цінностями, які виходять на перший план стають самоконтроль, сміливість у відстоюванні власної думки, терпимість та частково чесність.

Ключові слова: ціннісні орієнтації, смисложиттєві орієнтації, осмисленість життя, ієрархія цінностей, кіберсоціалізація, кіберпростір, здобувачі вищої освіти.

Сучасний світ перебуває під сильним впливом цифрових технологій і соціальних мереж, що формують нові умови соціального становлення молоді. Здобувачів вищої освіти активно включені в онлайн-взаємодію, яка стає ключовим чинником їхнього ціннісного розвитку. Процес кіберсоціалізації, що охоплює комунікацію через цифрові платформи, істотно позначається на особистісних установках, системі цінностей та соціальних орієнтирах молодого покоління.

Переосмислення ціннісних орієнтацій є важливим викликом для системи вищої освіти, адже саме цінності визначають професійні наміри, життєві вибори й соціальну поведінку здобувачів. Глобалізаційні процеси, масштабна цифровізація та насиченість інформаційних потоків формують нові вимоги до освіти, що підкреслює необхідність аналізу змін у ціннісних системах студентської молоді.

Кіберсоціалізація нерідко супроводжується трансформацією усталених цінностей і появою нових етичних або поведінкових норм. Аналіз таких зрушень дає змогу краще зрозуміти, як онлайн-простір впливає на молодь, а також сприяє оновленню освітніх програм відповідно до викликів цифрової доби.

Дослідження ціннісних орієнтацій в умовах кіберсоціалізації є актуальним і вагомим для розвитку психологічної науки та освітньої практики, оскільки воно дає можливість виявити нові тенденції у формуванні особистісних і соціальних цінностей в умовах динамічного технологічного прогресу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Дослідження трансформації ціннісних орієнтацій здобувачів вищої освіти в умовах кіберсоціалізації зосереджуються на тому, як цифрові технології змінюють систему цінностей сучасної молоді. Швидкий розвиток інформаційно-комунікаційних технологій, поширення дистанційних форм навчання та зростання доступу до глобальних інформаційних ресурсів створюють нові формати соціалізації та переосмислення життєвих пріоритетів.

Феномен цінностей традиційно ґрунтовно аналізується передусім у філософії, яка зосереджує увагу на глибокому осмисленні ціннісних засад життя особистості, соціальних груп та суспільства загалом. Саме ціннісні орієнтації виступають концептуальною основою соціальних відносин і визначають структурну цілісність суспільства. Когнітивна підсистема ціннісних орієнтацій формується на основі індивідуальних уявлень про цінності та охоплює світоглядний рівень і рівень життєвої позиції. Перший відображає розуміння людиною світу та власної ролі в ньому, тоді як другий зосереджується на уявленнях про зміст і цілі власного життя, його ідеальну модель, реальні обставини та життєві смисли, що визначають його цінність [39].

Проблема ціннісних орієнтацій у психологічній науці знайшла відображення в роботах Г. Балла, І. Беґа, М. Боришевського, О. Леонтьєва, С. Максименка, В. Панока, С. Рубінштейна, М. Савчина, Т. Титаренко та інших учених. Науковці розглядають ціннісні орієнтації як психологічні утворення, що утворюють ієрархічну систему в структурі особистості, відображають її суб'єктивну позицію щодо соціальної реальності та визначають прийняття або відкидання певних життєвих смислів. Вони відіграють ключову роль у регуляції поведінки, визначають мотиваційні пріоритети, впливають на стиль мислення й емоційно-вольову сферу особистості. Саме в ціннісних орієнтаціях віддзеркалюються результати виховання, особистий досвід та світоглядні настанови [1; 2; 8; 35; 39].

Студентський вік є одним із найважливіших етапів формування світогляду та переосмислення ієрархії цінностей. Саме ця соціальна група виявляє найбільшу чутливість до трансформацій політичних, економічних та культурних умов, тому ціннісні орієнтації студентства необхідно розглядати як динамічну, змінювану систему [35].

Становлення та еволюцію ціннісних орієнтацій студентів досліджували О. Блискун, М. Бліхар, Ю. Бохонкова, В. Бочелюк, В. Вакулєнко, А. Вініченко, І. Галян, Н. Гарькавець, О. Горбань, Т. Купрій, Т. Лисенко, Г. Ложкін, У. Михайлишин, Л. Овсянкіна, В. Осьодло, О. Сохацька, О. Ткачишина та інші.

Сучасні дослідження, присвячені трансформації ціннісних орієнтацій студентів у цифрову добу, зосереджені на кількох ключових напрямках. Перший – аналіз впливу соціальних змін на ціннісну сферу молоді. Н. Щербакова, досліджуючи динаміку цінностей української молоді, пропонує концепцію «аномія – евномія», яка враховує роль суспільної стабільності у формуванні стійких цінностей та підкреслює значущість громадянської єдності [39].

Другий напрям пов'язаний із сучасними змінами в житті студентської молоді. У працях О. Горбаня, Т. Купрій і Л. Овсянкіної описано тенденції формування нових ідеологічних та гуманістичних цінностей під впливом суспільних трансформацій, а також окреслено роль вікових та гендерних особливостей у становленні норма- та ціннісної сфери особистості [10].

Третій напрям фокусується на соціально-психологічних чинниках. О. Ткачишина наголошує на важливості ціннісно-сислової сфери у процесі адаптації студентів до нових соціальних умов, що виникають внаслідок суспільних змін [35].

Четвертий напрям включає порівняльні дослідження, які підкреслюють значення міжкультурної перспективи й враховують роль кіберсоціалізації у глобалізації та зміні цінностей молоді. У таких роботах поєднуються теоретичні узагальнення та емпіричні спостереження.

Таким чином, наукова література демонструє багатфакторний характер трансформації ціннісних орієнтацій студентів, який зумовлений як дією цифрових технологій, так і ширшими соціальними та культурними процесами.

Проблема стабільності цінностей постійно залишається у центрі уваги українських дослідників різних галузей – соціологів, психологів, філософів, політологів і культурологів. Значний внесок у вивчення цих питань здійснили З. Климова, В. Крюков, Н. Лапіна, М. Горбатов, М. Ляхова, Н. Скринько, Є. Головаха, А. Тельнов, А. Ручка, Л. Сокурянська та ін. Так, Є. Головаха аналізував соціокультурні зміни в умовах пострадянського розвитку, а В. Крюков досліджував динаміку трансформації ціннісних орієнтацій у суспільстві.

Останні українські дослідження демонструють зростання інтересу до лонгітюдних підходів, що дають змогу простежити зміни ціннісних систем у різних соціальних групах. Такі роботи розширюють погляд на адаптацію цінностей до умов сучасності й висвітлюють вплив соціальних, культурних та економічних чинників на формування життєвих орієнтирів [10].

А. Вінніченко вказує на помітні дисбаланси в системі ціннісних пріоритетів здобувачів освіти. Зокрема, серед випускників спостерігається недостатня мотивація до самоосвіти й саморозвитку, а їхня ціннісна структура орієнтована переважно на прагматичні настанови. Це негативно позначається на рівні професійної готовності в умовах глобалізації та інтеграційних процесів, знижуючи потенціал молоді до адаптації й участі в культурно-соціальних змінах [6].

О. Блискун наголошує, що у сучасних студентів посилюється значущість матеріальних цінностей, що формує тенденцію до

споживацьких установок і породжує такі риси, як прагматизм, егоцентризм та змагальність [2].

Періодичні психологічні дослідження дозволяють простежити динаміку актуальних ціннісних орієнтацій студентської молоді. Так, у роботі М. Мельничук (2020), виконаній за методикою Б. Рокича, провідними термінальними цінностями студентів були вірні друзі та активне життя, що свідчить про важливість міжособистісних стосунків і прагнення до самореалізації. Найменш актуальними виявилися матеріальна забезпеченість, любов, дозвілля та творчість. Серед інструментальних цінностей домінували незалежність, сміливість у відстоюванні переконань і життєрадісність [20].

У дослідженні Т. Яценко та Г. Шкляєвої зафіксовано суттєве зниження цінності міжособистісної взаємодії, що авторки пов'язують із тривалими карантинними обмеженнями та воєнними подіями. Зросла значущість матеріальних настанов, а духовні, сімейні та гуманістичні цінності втратили пріоритетність. При цьому структура цінностей значною мірою залежить від індивідуальних обставин, регіону проживання та впливу війни на конкретну особу. Серед інструментальних орієнтацій переважають ті, що забезпечують внутрішню автономію та позитивне світосприймання, однак зменшується важливість самоконтролю, толерантності та широти мислення [40].

О. Сохацька пов'язує трансформації ціннісних орієнтацій студентів із підвищенням рівня їхньої світоглядної, наукової та професійної підготовки, розвитком пізнавальних здібностей і зростанням ролі студента як активного суб'єкта освітнього процесу. На її думку, сучасні здобувачі вищої освіти розуміють соціальну відповідальність, здатні до ініціативи та самостійного розв'язання соціально значущих проблем, а сама освіта виступає вагомим цінністю [28].

Стрімкий розвиток інтернет-технологій сформував новий вимір – кіберпростір, який став звичним середовищем існування молодого покоління та активно впливає на становлення особистості. Соціалізація, що передбачає інтеграцію в соціум, набуття досвіду та індивідуалізацію, нині значною мірою відбувається в онлайн-просторі, тож традиційна соціалізація дедалі більше переплітається з кіберсоціалізацією.

Кіберсоціалізація постає як специфічна форма соціального становлення, що характеризується адаптацією молоді до умов змішаної реальності. Її механізми охоплюють як стихійні, так і організовані процеси, що зумовлює актуальність досліджень впливів цифрового середовища на особистість та пошуку ефективних шляхів її безпечного розвитку [5; 17; 19; 31].

Сучасні автори доводять, що під впливом кіберпростору істотно змінюються когнітивна сфера (увага, пам'ять), самосвідомість, емоційні стани, мотиваційно-потребова сфера та світогляд особистості [15; 18; 23; 29; 32; 38; 47]. Вплив може бути як позитивним – відкриття освітніх можливостей, розвиток навичок, міжособистісна комунікація, професійне зростання, так і негативним – формування залежностей, кіберадикцій, кібербулінгу, зміна ідентичності, зниження самооцінки, поява деструктивних емоційних станів.

Проблема впливу кіберпростору на ціннісно-смыслову сферу, зокрема на систему ціннісних орієнтацій, також знаходить відображення в дослідженнях. Здебільшого увага зосереджується на змінах цінностей у контексті інтернет-залежності [12; 36] або активності в соціальних мережах [24]. Багато робіт підкреслюють, що молоді люди, орієнтовані на цифрову активність, часто ускладнено формують реальні життєві цілі через розмитість майбутньої перспективи. Їхня увага зміщується до віртуальних досягнень, онлайн-комунікації та цифрового іміджу, тоді як реальні потреби та завдання відходять на другий план [12].

А. Стьопкін, А. Стьопкіна, І. Трубник зазначають, що молодь, яка активно залучена до інтернету, схильна орієнтуватися на «цінності статусу», які передбачають прагнення до лідерства та впливу. Це пояснюється легкістю здобуття символічного статусу у віртуальному середовищі порівняно з реальністю. Водночас дослідники підкреслюють і конструктивний потенціал цифрового середовища – воно сприяє мобільності, комунікабельності, здатності працювати з великими обсягами інформації, швидко адаптуватися до змін. Таким чином, кіберпростір формує нові цінності, стилі мислення й практики соціалізації. Однак необхідним залишається розвиток критичного мислення щодо інформації та підсилення ролі духовних цінностей, щоб протистояти сумнівним моральним орієнтирам, які поширюються в мережі [30].

Аналіз сучасних українських публікацій свідчить про те, що питання впливу кіберпростору на ціннісні орієнтації студентської молоді недостатньо глибоко опрацьоване в академічних дослідженнях і частіше висвітлюється в кваліфікаційних роботах студентів. Проте актуальність проблеми залишається високою, оскільки ціннісні системи молоді продовжують швидко змінюватися під впливом суспільно-політичних подій і цифрової реальності.

Застосування міждисциплінарних підходів, зокрема діалектичного та структурно-функціонального аналізу, дозволяє глибше зрозуміти особливості ціннісної сфери сучасної молоді. Такі підходи враховують взаємодію протилежностей – загального й індивідуального, теоретичного й практичного, свободи та

відповідальності. Системний аналіз показує, що порушення балансу між традиційними та сучасними цінностями може спричиняти негативні зміни в соціокультурних інститутах, провокувати ментальні кризи, втрату духовних орієнтирів, соціальну безвідповідальність та девіантну поведінку.

Такі зміни потенційно загрожують посиленням соціальних конфліктів як на рівні окремих спільнот, так і в ширшому суспільному контексті. Це підкреслює важливість формування гармонійної ціннісної системи молоді та забезпечення її успішної інтеграції в сучасний соціальний простір.

Отже, виникає потреба в поглибленому науковому аналізі та розробці практичних рекомендацій, спрямованих на вдосконалення виховної роботи зі студентами. Особливе значення має відновлення в ієрархії цінностей таких моральних засад, як чесність, доброта й соціальна відповідальність, що сприятиме гармонізації матеріальних і духовних орієнтирів та формуванню зрілої особистості.

Метою дослідження стало вивчення змін, які відбуваються у ціннісних орієнтаціях сучасної студентської молоді під впливом активної взаємодії з кіберпростором, пошук можливих шляхів їх корекції.

У відповідності до мети сформувано **завдання** дослідження:

1. Здійснити теоретико-методологічний аналіз проблеми формування ціннісних орієнтацій молоді під впливом кіберпростору.

2. Розробити програму емпіричного дослідження особливостей ціннісних орієнтацій здобувачів вищої освіти в процесі взаємодії з кіберпростором.

3. Емпірично дослідити зміни ціннісних орієнтацій здобувачів вищої освіти в процесі кіберсоціалізації.

4. Розробити комплекс практичних рекомендацій щодо формування ціннісних орієнтацій здобувачів вищої освіти в процесі активної взаємодії з кіберпростором.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що в роботі вперше виявлено взаємозв'язок між інтенсивністю використання кіберпростору, домінуючими видами діяльності в кіберпросторі, цінностями кіберпростору, ціннісними орієнтаціями та смисложиттєвими цінностями здобувачів вищої освіти; розширено уявлення про структуру ціннісних орієнтацій студентської молоді під впливом кіберпростору; дістало подальшого розвитку питання кіберсоціалізації особистості.

Практична значущість отриманих результатів полягає у можливості провадження результатів дослідження в роботу психологічних служб закладів вищої освіти з метою пошуку та розробки нових підходів до психологічної підтримки здобувачів освіти. Результати можуть бути використані практичними

психологами психологічних центрів для профілактики інтернет-залежності та розвитку навичок конструктивної соціальної взаємодії в цифровому середовищі; застосовані в освітньому процесі ЗВО під час планування організаційно-виховної роботи, коригування змісту навчальних програм і підготовки здобувачів до професійних викликів.

Етапи дослідження та їх характеристика

У сучасних умовах інтенсивного розвитку цифрових технологій кіберсоціалізація виступає вагомим чинником, що впливає на формування системи цінностей молоді, передусім здобувачів вищої освіти. Цифрове середовище, а особливо соціальні мережі, суттєво трансформуює традиційні механізми соціалізації, задає нові вектори життєвих пріоритетів, моделей поведінки й світоглядних орієнтирів. У зв'язку з цим аналіз структури ціннісних орієнтацій студентів набуває особливої значущості, оскільки дозволяє зрозуміти специфіку впливу кіберпростору на їх мотиваційну сферу, життєві установки та здатність адаптуватися одночасно до реального й віртуального середовищ. Саме цим зумовлена актуальність дослідження ключових тенденцій та особливостей трансформації цінностей у процесі кіберсоціалізації.

Вирішення поставленої наукової проблеми потребувало проведення емпіричного дослідження, яке включало кілька логічно взаємопов'язаних етапів.

На підготовчому етапі було здійснено ґрунтовний теоретичний аналіз основних концепцій, що описують природу ціннісних орієнтацій, їх типології та динаміку в умовах зростання впливу цифрового середовища. Особливий акцент зроблено на встановленні зв'язків між явищем кіберсоціалізації та змінами у системі цінностей сучасної молоді, зокрема тих, хто навчається у закладах вищої освіти.

У результаті проведеної теоретичної роботи сформовано розуміння того, що кіберсоціалізація не лише виступає ключовим етапом становлення особистості в умовах сьогодення, але й являє собою складний процес, який охоплює різні аспекти соціального розвитку людини. Вона суттєво впливає на структуру ціннісних орієнтацій, визначає характер світоглядних установок і значною мірою формує ідентичність індивіда. Водночас цифрове середовище, будучи джерелом нових можливостей, створює й низку ризиків, пов'язаних зі спрощенням людської комунікації, зміщенням соціальних норм і зміною пріоритетів.

Найбільш відчутним цей вплив є саме в молодіжному середовищі, де взаємодія з кіберпростором істотно змінює традиційні соціалізаційні механізми, сприяючи появі нових моделей активності та способів самореалізації. Це актуалізує потребу поглибленого

вивчення того, як у цифрових умовах формуються цінності, світогляд та свідомість, а також розробки рекомендацій щодо оптимізації та гармонізації цих процесів.

Проведений теоретичний аналіз наукових джерел і матеріалів, доступних на спеціалізованих інтернет-ресурсах, дозволив зробити висновок про те, що, попри суттєвий вплив кіберсоціалізації на систему ціннісних орієнтацій молоді, наявних досліджень все ще недостатньо для комплексного опису характеру цих трансформацій. У більшості наукових робіт розглядаються лише загальнотеоретичні аспекти впливу цифрового середовища, тоді як емпіричні дослідження, спрямовані на конкретні зміни у ціннісній сфері студентів, залишаються поодинокими. Зокрема, бракує даних про те, як саме цифрове середовище трансформує традиційні сімейні, освітні та культурні цінності, і яким чином відбувається становлення нових, пов'язаних із досягненнями та активністю в кіберпросторі. Така прогалина свідчить про необхідність емпіричного вивчення цього феномену, що дозволить отримати об'єктивні дані про його тенденції та перспективні наслідки.

Методологічну основу дослідження склали такі наукові підходи: аксіологічний до вивчення ціннісних орієнтацій (А. Франкл, М. Рокич); діяльнісний підхід до аналізу цінностей (О. Леонтьєв, С. Рубінштейн, Б. Ананьєв); соціологічні концепції формування ціннісних систем (Е. Дюркгейм, М. Вебер, Т. Парсонс); психологічні уявлення про сутність особистості (С. Максименко, Н. Чепелева та ін.); психодинамічне бачення розвитку ідентичності (Е. Джекобсон, Е. Еріксон, О. Кернберг, Х. Кохут, М. Малер, Х. Хартман); теорії соціалізації (Г. Андрєєва, Л. Орбан-Лембрик, А. Мудрик, В. Крисько, Л. Столяренко, І. Татьянчикова, О. Хохліна та ін.); концепції кіберсоціалізації (Г. Солдатова, О. Богач, В. Плешаков, О. Войскунський, О. Мальцева, Дж. Сулер, М. Кастельс та ін.); положення про гіпермедійне середовище (М. Маклюєн, Г. Міллер); праці з проблематики самосвідомості (Л. Виготський, С. Рубінштейн, І. Бех, А. Маслоу, К. Юнг, В. Мерлін, Ж. Намазбаєва, Н. Макаrchук та ін.).

У межах підготовчого етапу також було визначено низку емпіричних показників, що підлягали вивченню на наступному етапі, а також обрано відповідні методи їх вимірювання. Для дослідження ціннісно-сислової сфери респондентів використано такі показники: ієрархія інструментальних та термінальних цінностей (шляхом самостійного ранжування), структура реальних ціннісних орієнтацій у повсякденній життєдіяльності (за відповідями на нейтральні запитання), а також смисложиттєві орієнтації у часових вимірах – минулому, теперішньому і майбутньому (визначення джерел життєвого сенсу).

Для встановлення взаємозв'язку між ціннісними орієнтаціями та особливостями кіберсоціалізації було обрано такі показники: ієрархія видів діяльності в кіберпросторі та інтенсивність залучення до них (шляхом ранжування), а також система цінностей, що формується в умовах цифрового середовища.

Після визначення ключових показників були відібрані відповідні психодіагностичні методики, а також розроблена спеціальна анкета для оцінки особливостей використання кіберпростору та системи його цінностей. Усі методичні інструменти були адаптовані до цифрових умов збору даних і представлені у вигляді електронних форм.

У дослідженні використовувались наступні психодіагностичні інструменти: методика вивчення ціннісних орієнтацій М. Рокича в адаптації Д. Леонтьєва – для визначення ієрархії термінальних та інструментальних цінностей особистості; методика діагностики реальної структури ціннісних орієнтацій С. Бубнової – для вивчення реалізації ціннісних орієнтацій особистості в реальних умовах життєдіяльності; тест смисложиттєвих орієнтацій Дж. Крамбо та Л. Махолика в адаптації Д. Леонтьєва – для оцінки джерела сенсу життя в минулому, теперішньому та майбутньому.

Другий, емпіричний, етап дослідження був спрямований на виявлення структури ціннісних орієнтацій здобувачів вищої освіти з урахуванням інтенсивності та специфіки їх взаємодії з кіберпростором, а також інших додаткових чинників.

На цьому етапі були поставлені такі завдання:

- дослідити рівень активності студентів у кіберпросторі та з'ясувати, які види діяльності там домінують;
- з'ясувати, які цінності є для студентів найбільш значущими в цифровому середовищі;
- визначити ієрархію інструментальних і термінальних цінностей та співвіднести її з рівнем використання цифрового простору;
- дослідити структуру реальних життєвих цінностей студентів та порівняти її з особливостями їх цифрової активності;
- проаналізувати смисложиттєві орієнтації та визначити джерела життєвого сенсу у різних часових періодах, зіставивши ці результати з особливостями кіберсоціалізації.

Для реалізації поставлених завдань було сформовано репрезентативну вибірку. До неї увійшли 63 особи – студенти I та IV курсів бакалаврату, а також I–II курсів магістратури спеціальності «Психологія» Національного університету «Одеська юридична академія». Вік учасників варіювався від 17 до 54 років. Розподіл за курсами, віковими категоріями та статтю подано в таблиці 1.

Таблиця 1

Кількісні характеристики вибірки дослідження

Курс навчання	Кількість здобувачів	Чоловіки	Жінки	Вікова група, років
1 курс	18	-	18	17-18 (Мо=17)
4 курс	26	2	24	19-21 (Мо=20)
1 курс магістри	8	-	8	21
2 курс магістри	11	2	9	22-54 (М=39; Ме=37)
Всього:	63	4	59	17-54 (М=23; Ме=20)

Примітка: М – середній вік вікової групи (середнє арифметичне); Мо – мода віку (вік, який зустрічається в групі частіше всього); Ме – медіанний вік вікової групи (50% вікової групи до медіани, 50% - після).

Під час формування вибірки ми виходили з низки важливих міркувань. Студенти I курсу є наймолодшою частиною академічної спільноти (17–18 років), яка лише цього року завершила здобуття повної загальної середньої освіти. Протягом останніх чотирьох років (8–11 класи) вони переважно навчалися дистанційно, тому їхній процес соціалізації значною мірою відбувався у цифровому середовищі. Це стосувалося таких важливих етапів соціального становлення, як індивідуалізація та інтеграція в суспільство. Формування їхньої системи цінностей здійснювалося в умовах карантинних обмежень і пов'язаних із війною соціальних змін. Значний період вони були позбавлені можливості регулярної та повноцінної офлайн-комунікації.

Студенти IV курсу (21–22 роки, у більшості – 20 років) перейшли до дистанційного навчання на завершальному етапі шкільної освіти (11 клас), безпосередньо перед вступом до університету. Процес їхньої індивідуалізації ще частково відбувався в умовах живого міжособистісного спілкування. Основний період їхнього навчання проходив у змішаному форматі: університет забезпечував можливість аудиторних занять за умови дотримання безпекових вимог, одночасно зберігаючи дистанційні форми роботи. Серед представників цієї групи найбільше студентів, які виїхали за кордон і продовжують здобувати освіту дистанційно. Вони завершують перший рівень вищої освіти, а багато хто вже має досвід практичної діяльності за спеціальністю. Очевидно, що їхня система цінностей відрізняється від ціннісних орієнтацій студентів першого курсу.

Студенти I курсу магістратури (усім 21 рік) почали активно взаємодіяти з дистанційними формами навчання вже під час здобуття

освіти у ЗВО. Значна частина з них також перебуває за кордоном. Вони мають диплом бакалавра, і чимало з них уже працює за фахом. Більшість визначилась із професійними інтересами та напрямками діяльності, що впливає на формування їхнього ціннісного простору.

Студенти II курсу магістратури – це найбільш широка й віково різномісна група (22–54 роки). Середній вік – 39 років, медіанний – 37 років. До неї входять як студенти, що продовжили навчання одразу після отримання бакалаврського ступеня, так і ті, хто має іншу вищу освіту, багаторічний досвід роботи та вже реалізував себе в певній професійній сфері. Значна частина респондентів цієї групи має родини, виховує дітей, досягла успіхів у кар'єрі, а також пережила складні життєві ситуації, що потребували значних внутрішніх ресурсів і переосмислення життєвих цінностей. Прагнення здобути психологічну освіту в них має різну мотивацію: професійний розвиток, самореалізацію, покращення якості сімейних стосунків, бажання допомагати собі та іншим у кризових обставинах, перекваліфікацію тощо. Їхня система цінностей суттєво відрізняється від інших підгруп, оскільки формувалась здебільшого до епохи масової цифровізації, хоча сьогодні теж піддається її впливу.

Гендерний склад вибірки є нерівномірним: лише 4 учасники – чоловіки, тоді як жінки становлять 59 осіб. Подібне співвідношення пояснюється тим, що спеціальність «Психологія» традиційно є більш популярною серед жінок. Попри наявність чоловіків серед студентів I курсу, вони не виявили бажання долучитися до дослідження.

На другому етапі дослідження здійснювався безпосередній збір емпіричних даних. Діагностика проводилась у дистанційній формі за допомогою сервісу Google Forms, де були підготовлені електронні версії анкети та психодіагностичних методик. Опитування проходило в умовно анонімному форматі: система автоматично збирала електронні адреси учасників, що було необхідно для коректної ідентифікації відповідей, зіставлення даних різних методик та подальшої статистичної обробки. Усі респонденти були поінформовані про мету та процедуру дослідження, надали згоду на використання їхніх даних із гарантією нерозголошення. Усі результати подаються виключно в анонімному вигляді.

Для врахування додаткових характеристик, що могли впливати на результати, збирались анкетні дані: вік, стать, курс навчання. Це дало можливість виокремити кілька кластерів і більш ґрунтовно дослідити особливості ціннісних орієнтацій у взаємозв'язку з використанням кіберпростору.

Далі відбувалася кількісна обробка емпіричних даних. Первинні дані систематизувалися у Google Таблицях, після чого аналізувалися відповідно до процедур, передбачених методиками, у Microsoft Excel.

Отримані результати проходили якісний аналіз і статистичну інтерпретацію, що виконувалася за допомогою пакету IBM SPSS Statistics.

Третій, інтерпретаційний, етап був присвячений аналізу й теоретичному осмисленню отриманих кількісних та статистичних показників. Інтерпретація ґрунтувалася на зіставленні результатів із висунутими гіпотезами, власними науковими уявленнями, професійним досвідом, а також з уже відомими теоретичними концепціями та результатами релевантних досліджень. Це дозволило підтвердити достовірність отриманих даних.

Під час аналізу особливу увагу приділяли тому, які саме цінності формуються під впливом цифрового середовища: прагнення до самовиявлення, автономності, досягнення статусу, а також тому, як саме кіберпростір модифікує їхню структуру.

На четвертому, практичному, етапі на основі емпіричних результатів було сформовано комплекс рекомендацій, спрямованих на корекцію ціннісних орієнтацій студентів, які можуть зазнавати негативних змін під дією цифрового середовища, та на формування конструктивних життєвих настанов засобами кіберпростору. Головна мета рекомендацій – забезпечення умов для гармонійного особистісного розвитку, збереження психологічної стійкості та підтримка формування позитивних ціннісних установок. Розроблені пропозиції враховують особливості сучасного інформаційного простору і включають заходи з підвищення критичного мислення, розвитку інформаційної грамотності та організації безпечного цифрового середовища для навчання й самореалізації.

Результати дослідження взаємодії здобувачів з кіберпростором

Дослідження специфіки ціннісних орієнтацій здобувачів вищої освіти в умовах сучасного цифрового простору передбачало проходження кількох послідовних етапів. На початковому з них ми мали на меті з'ясувати, якою мірою студенти різних курсів і вікових груп включені в процес кіберсоціалізації, для яких завдань вони найчастіше використовують інтернет-середовище, а також які характеристики та можливості цифрового простору є для них найбільш значущими.

З цією метою було застосовано спеціально створену анкету. Перше її запитання передбачало ранжування одинадцяти типових видів активності у кіберпросторі за частотою їхнього використання. Це дозволило отримати індивідуальні профілі інтернет-активності кожного учасника. Після ранжування (від 1 до 11 балів) нами було обчислено середні показники для кожного виду діяльності, що дало можливість сформулювати узагальнений профіль використання інтернет-простору для здобувачів різних курсів (рис. 1).

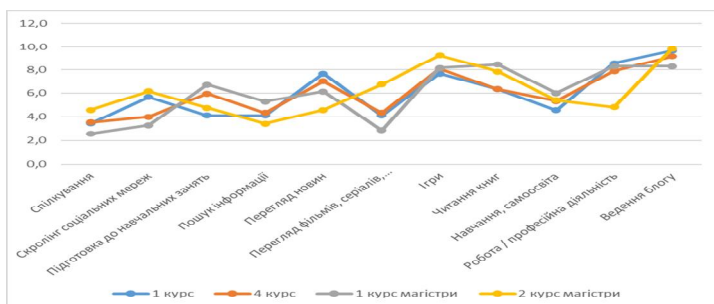


Рис. 1. Профіль використання інтернету здобувачами вищої освіти (пріоритет використання: 1 – найвищий, 11 – найнижчий)

Як свідчать дані, зображені на графіку, студенти першого курсу найбільше часу в інтернет-середовищі приділяють спілкуванню, підготовці до занять, пошуку інформації, перегляду фільмів і серіалів, а також прослуховуванню музики. Значно менше вони користуються інтернетом для перегляду новин чи ігор. Найнижчий пріоритет мають професійна діяльність у мережі та ведення блогу, що є цілком закономірним, адже на цьому етапі навчання студенти, як правило, ще не залучені до активної роботи за фахом, а блогінг є популярним лише серед окремих представників групи.

У здобувачів четвертого курсу структура використання часу в цифровому середовищі частково змінюється. Спілкування також залишається домінуючим видом діяльності, однак на друге місце виходить скролінг соціальних мереж. Як показують результати, саме студенти четвертого курсу приділяють соціальним мережам відчутно більше часу, ніж першокурсники. Примітним є й те, що підготовка до занять займає у них значно менше часу. Подібно до першокурсників, вони активно шукають інформацію та споживають розважальний контент. Інтерес до новин у них дещо вищий, ніж у студентів першого курсу, однак загальна інтенсивність новинного споживання залишається невеликою. Рівень залучення до ігор є приблизно однаковим у двох групах. Професійна діяльність та ведення блогу також мають найнижчі ранги, хоча їхня значущість у цієї групи трохи вища, ніж у першокурсників.

Профілі інтернет-активності магістрів суттєво відрізняються між собою, що добре ілюструє графік. Особливо різняться показники магістрантів другого курсу. Для здобувачів першого курсу магістратури спілкування є безумовним пріоритетом і має найвищі ранги серед усіх груп, тоді як магістранти другого року навчання виводять на перше місце пошук інформації. Їхній показник за категорією «спілкування» є найнижчим у порівнянні з іншими групами.

Здобувачі першого курсу магістратури найактивніше серед усіх респондентів споживають розважальний контент, тоді як магістри другого курсу роблять це рідше, ніж будь-яка інша група. Натомість саме магістранти другого року навчання значно частіше використовують інтернет для роботи та професійної діяльності. Така різниця повністю узгоджується зі специфікою цієї групи: більшість її представників вже мають професійний досвід, виконують робочі обов'язки, мають сім'ї, виховують дітей, а також суттєво відрізняються від інших респондентів за віком (медіанний вік – 37 років).

Узагальнюючи дані для всієї вибірки, можна визначити таку пріоритетність видів діяльності в кіберпросторі (від найвищої до найнижчої): спілкування, пошук інформації, перегляд фільмів / серіалів / прослуховування музики, скролінг соціальних мереж, навчання та самоосвіта, підготовка до занять, перегляд новин, читання електронних книг, робота / професійна діяльність, ігри, ведення блогу.

Ця послідовність сформована на основі сумарних рангів за всією вибіркою, що в окремих позиціях дещо відрізняється від значень середніх арифметичних.

Друге запитання анкети передбачало ранжування можливостей, які студенти вважають найбільш важливими в цифровому середовищі, тобто так званих «цінностей кіберпростору» (рис. 2).

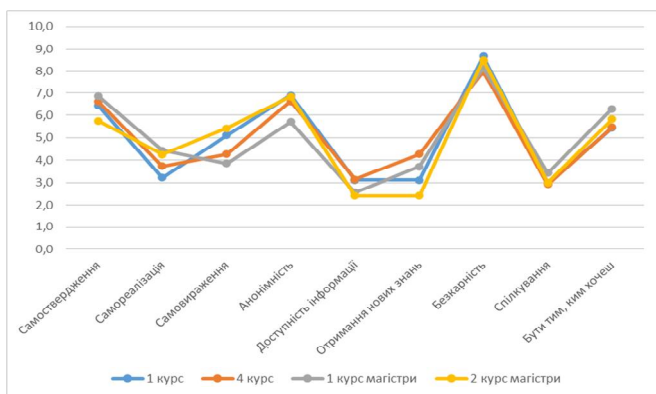


Рис. 2. Пріоритет цінності для здобувачів можливостей кіберпростору.

Аналіз графічних даних показує, що розподіл пріоритетів між цінностями кіберпростору у різних груп здобувачів загалом є подібним, хоча й спостерігаються окремі відмінності. Найвищу цінність для всіх респондентів становлять доступність інформації, можливість здобувати нові знання, а також можливість спілкуватися.

Особливо підкреслюється значущість дистанційної комунікації, адже в умовах сьогодення, коли багато людей вимушено перебувають у розлуці через воєнні події, саме цифрові засоби зв'язку дозволяють підтримувати соціальні контакти.

Водночас для студентів четвертого курсу отримання нових знань уже не є провідною цінністю в кіберпросторі – на перше місце у них виходить можливість самореалізації. У здобувачів першого курсу магістратури самовираження має вищу значущість порівняно зі студентами першого курсу бакалаврату та магістрантами другого року.

Найнижчі ранги у всіх груп респондентів отримали такі характеристики цифрового середовища, як безкарність (яка є найбільш відкинута), можливість залишатися анонімним та можливість самоствердження.

Загальна послідовність пріоритетності цінностей кіберпростору, розрахована на основі сумарних рангів по всій вибірці, має такий вигляд: доступність інформації, спілкування, здобуття нових знань, самореалізація, самовираження, можливість бути тим, ким хочеш, самоствердження, анонімність, безкарність.

Узагальнюючи результати, можна стверджувати, що всі респонденти без винятку активно користуються інтернетом та сучасними інформаційними технологіями, інтегровані в цифровий простір і перебувають у процесі кіберсоціалізації. Однак характер цієї кіберсоціалізації помітно різниться між віковими та освітніми групами.

Для студентів першого та четвертого курсів бакалаврату, а також першого курсу магістратури характерне те, що їх кіберсоціалізація є невіддільною від традиційної соціалізації. Ці молоді люди формуються як особистості під впливом двох взаємопов'язаних середовищ – реального соціуму та кіберпростору. Вони водночас соціалізуються у цифровому світі, засвоюючи його норми та правила (кіберсоціалізація у вузькому значенні [31]), і переносять моделі поведінки з віртуального середовища у реальні взаємодії. Для них кіберпростір стає платформою для спілкування, самореалізації та самовираження, а також джерелом швидкого доступу до інформації. Характерно, що цінність здобуття нових знань досягає максимуму у студентів першого курсу, згодом дещо знижується, а в зрілому віці, під час професійної діяльності, знову посилюється.

Здобувачі другого курсу магістратури долучаються до кіберсоціалізації інакше. Представники цієї групи вже пройшли важливі етапи традиційної соціалізації і нині перебувають на стадії професійного становлення. Для них характерна кіберсоціалізація у вузькому розумінні: вони засвоюють норми взаємодії у цифровому світі як новий тип соціальних правил, спираючись на попередній

досвід реальної соціальної взаємодії. Найбільш значущими цінностями кіберпростору для них є можливість отримання нових знань, саморозвиток та підтримання соціальних зв'язків.

Для комплексної оцінки ціннісних орієнтацій та визначення динаміки їх змін в умовах сучасного інформаційного суспільства необхідним є аналіз внутрішньої структури цих орієнтацій за допомогою стандартизованих психодіагностичних методик.

Результати дослідження ціннісних орієнтацій здобувачів вищої освіти.

Наступним етапом нашого емпіричного дослідження стало аналізування структури ціннісних орієнтацій здобувачів вищої освіти. Цей етап охоплював як усвідомлене визначення респондентами власних життєвих пріоритетів шляхом рефлексії та ранжування цінностей, так і виявлення їх реальної системи ціннісних орієнтацій на підставі відповідей на нейтральні твердження стандартизованої методики. У цьому контексті ціннісні орієнтації співвідносилися з ієрархією смисложиттєвих установок, а також з особливостями взаємодії здобувачів із цифровим середовищем і тими цінностями кіберпростору, що були визначені на попередньому етапі.

Ієрархію особистісних цінностей респондентів було визначено за допомогою методики М. Рокича в адаптації Д. Леонтьєва. Ця методика дала змогу сформувати окремі профілі термінальних та інструментальних цінностей, тобто цінностей-цілей і цінностей-засобів. Згідно з процедурою дослідження, кожному випробуваному пропонувалося самостійно побудувати власну ієрархію із 18 термінальних та 18 інструментальних цінностей шляхом їх ранжування.

Перш ніж перейти до аналізу загальної структури, розглянемо профіль середніх значень термінальних цінностей для кожної з виділених підгруп вибірки (рис. 3).

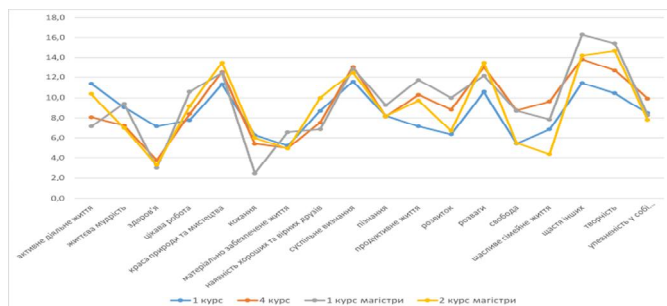


Рис. 3. Ієрархія термінальних цінностей здобувачів вищої освіти

Згідно з графічними даними, термінальні цінності здобувачів різних освітніх рівнів демонструють помітні відмінності, особливо в правій частині спектра. У межах методики передбачено поділ цінностей на три категорії залежно від присвоєних рангів:

- значущі, вподобані цінності (ранги 1–6),
- байдужі, індиферентні (ранги 7–12),
- цінності, що відкидаються, тобто найменш значущі (ранги 13–18).

Для студентів першого курсу до групи найбільш значущих потрапляють матеріально забезпечене життя та свобода. Цінність кохання знаходиться на межі між значущими та індиферентними. Найменшу значущість у цій групі мають активне діяльне життя, краса природи та мистецтва, суспільне визнання та щастя інших. Попри те, що вони посіли останні позиції, їх радше можна віднести до «байдужих», а не повністю відкинутих.

У студентів четвертого курсу до найбільш важливих цінностей належать здоров'я, матеріально забезпечене життя та кохання. Найменш значущими виявилися краса природи та мистецтва, суспільне визнання, розваги, щастя інших і творчість. Усі інші цінності займають проміжне – індиферентне – положення.

Для здобувачів першого курсу магістратури ключовими є кохання (з істотним відривом від інших груп) та здоров'я. Найменшу вагу мають краса природи та мистецтва, суспільне визнання, розваги (які перебувають на межі з байдужими), щастя інших (з різким падінням у рейтингу) та творчість.

Магістранти другого курсу надають найвищу значущість здоров'ю, щасливому сімейному життю (що важливо – лише ця група віднесла його до справді значущих), матеріальному добробуту, свободі та коханню. Найменш значущими для них є суспільне визнання, розваги, щастя інших та творчість. Такий профіль є очікуваним, враховуючи більш старший вік, значний професійний шлях та багатий життєвий досвід представників цієї групи.

Узагальнюючи аналіз чотирьох профілів, можна констатувати, що сьогодні найбільш важливими термінальними цінностями для здобувачів різних освітніх рівнів є:

- здоров'я – фундаментальний ресурс, значення якого особливо посилюється в умовах суспільної нестабільності;
- матеріально забезпечене життя – ще один базовий ресурс, актуальний як для молоді, так і для осіб зрілого віку;
- кохання та свобода – пріоритетні переважно для наймолодших і найстарших груп.

Водночас простежується зниження значущості щасливого сімейного життя, особливо серед здобувачів віком 20–21 року, для яких ця цінність мала б бути природно високою.

У всіх підгрупах щастя інших займає одні з найнижчих позицій, що є тривожною тенденцією з огляду на майбутню професійну діяльність психологів. Профілі цінностей наочно демонструють виражений егоцентричний фокус і домінування власних інтересів.

Подальший аналіз – ієрархії інструментальних цінностей – дав змогу з'ясувати, які саме цінності-засоби найчастіше застосовують здобувачі у досягненні своїх життєвих цілей (рис. 4).

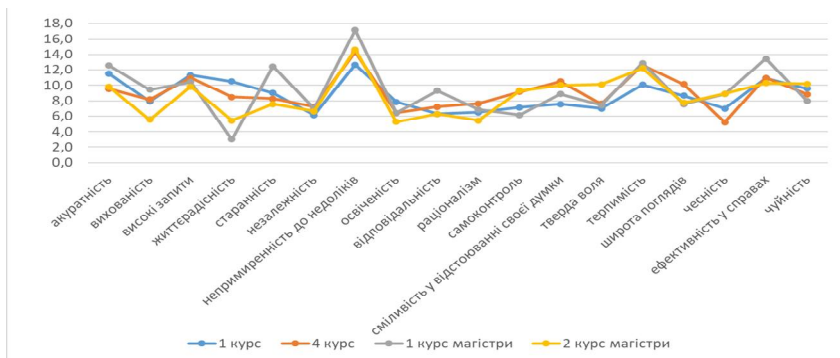


Рис. 4. Ієрархія інструментальних цінностей здобувачів вищої освіти

Аналіз графічних даних демонструє, що для здобувачів першого курсу доволі складно окреслити чітко виражені найбільш чи найменш значущі інструментальні цінності. Більшість із них розташовані в зоні індіферентних, що свідчить про відсутність стабільної тенденції в той чи інший бік. Водночас можна відзначити, що найбільш вагомою цінністю-засобом для досягнення життєвих цілей у цієї групи виступає незалежність (що узгоджується з високою значущістю термінальної цінності свободи).

Найменшу вагу мають непримиренність до власних і чужих недоліків та акуратність. Це вказує на те, що наймолодші здобувачі доволі поблажливо ставляться і до своїх слабких сторін, і до недоліків інших людей, мають тенденцію приймати себе й оточення такими, як вони є. Вони також менш схильні надавати великого значення охайності чи ретельності. Натомість вище за інші якості оцінюють терпимість та сміливість у відстоюванні власної позиції.

У студентів четвертого курсу більш вираженою є орієнтація на освіченість та чесність, тоді як найменше значення мають непримиренність до недоліків та терпимість. В інших аспектах їхній профіль загалом співзвучний із результатами першокурсників.

У групі здобувачів першого курсу магістратури найвищі позиції в ієрархії займають життєрадісність та самоконтроль, а найнижчі – непримиренність до недоліків, старанність і ефективність у справах.

Для магістрантів другого курсу найбільш значущими якостями виступають вихованість, освіченість, раціоналізм, відповідальність, життєрадісність. Найменш значущою, так само як і в інших групах, є непримиренність до власних та чужих недоліків.

Узагальнюючи загальну тенденцію щодо інструментальних цінностей, можна відзначити поступове зниження значущості таких рис, як вихованість, життєрадісність, старанність, освіченість, відповідальність, раціоналізм. Молодь дедалі менше сприймає ці якості як ключові інструменти для досягнення життєвих цілей. Одночасно відбувається помітне зменшення значення непримиренності до себе й інших, тоді як терпимість набуває вищої оцінки. Це свідчить про зростання загальної толерантності та усвідомлення індивідуальності кожної людини, а також про прийняття природності людських помилок і недоліків.

До цінностей, що поступово виходять на перший план, належать самоконтроль, сміливість у відстоюванні власної думки, терпимість і частково чесність. Цінність незалежності загалом має стабільно високу оцінку в усіх підгрупах і входить до когорти значущих.

Варто зазначити, що ієрархія, отримана за методом прямого ранжування в межах методики М. Рокича, не може вважатися абсолютно досконалою. У ході аналізу результатів дослідження було виявлено, що розподіл певних цінностей у деяких респондентів носив ситуативний характер і залежав від контекстуальних факторів – настрою, психоемоційного стану тощо. Аналіз повторного тестування окремих учасників виявив істотні зміни в профілях окремих цінностей. Додатково слід врахувати, що виконання ранжування 18 цінностей у форматі Google Forms (без фізичного сортування карток) вимагає значної концентрації та може бути не зовсім зручним для респондентів.

З огляду на це, для перевірки та доповнення отриманих результатів було використано ще одну стандартизовану методику – методику діагностики реальних ціннісних орієнтацій С. Бубнової, яка ґрунтується на аналізі відповідей на нейтральні запитання. Середні профілі ціннісних орієнтацій представлено на рисунку 5.

Слід підкреслити, що на відміну від попередніх графіків, де відображено ранги, у цьому випадку вищі числові показники означають більшу вираженість цінності, тому інтерпретація здійснюється через аналіз пікових та мінімальних значень.

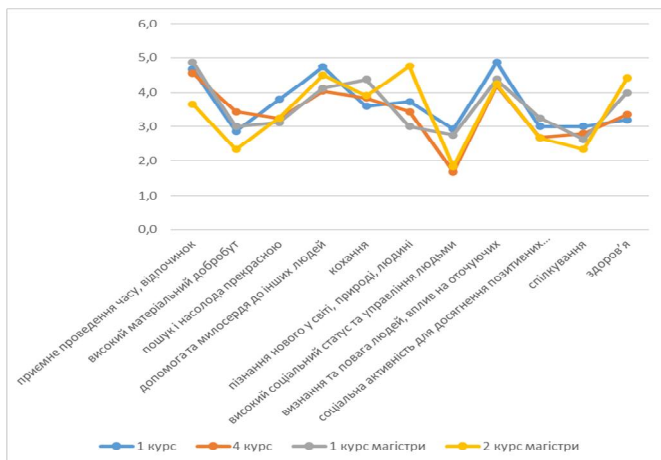


Рис. 5. Реальна структура ціннісних орієнтацій здобувачів

Як демонструє графік, у більшості здобувачів – за винятком студентів другого курсу магістратури – найвищу вираженість мають цінності приємного проведення часу та відпочинку. Варто зазначити, що за методикою Рокича ця цінність не посідала провідних позицій, і лише серед першокурсників спостерігалася її певна значущість. Імовірно, це свідчить про дію механізму соціальної бажаності під час прямого ранжування. Натомість у методиці С. Бубнової цей показник визначається через відповіді на серію нейтральних запитань, що забезпечує більшу достовірність отриманих результатів.

Також помітно високими є цінності визнання, пошани та впливу на інших, особливо серед студентів першого курсу. Це частково не співпадає з даними методики Рокича, де відповідні цінності оцінювалися нижче. Вірогідно, здобувачі надають ваги соціальному схваленню, авторитету та можливості впливати на оточення, хоча відкрито вони цього не декларують. Подібна тенденція виявляється лише опосередковано, через стандартизовані відповіді на нейтральні твердження.

Ще однією доволі вираженою є цінність допомоги та милосердя, що вступає в певну суперечність із низькими рангами цінності «щастя інших» у методиці Рокича. Це може вказувати на різне тлумачення респондентами поняття «щастя інших». Водночас висока оцінка готовності допомагати іншим є позитивним показником для майбутніх фахівців-психологів.

Профіль студентів другого курсу магістратури вирізняється тим, що у них, порівняно з іншими групами, нижче виражені цінності приємного проведення часу, матеріального добробуту, високого

соціального статусу та керівництва іншими. Натомість домінуючими є цінності пізнання нового та здоров'я.

У першокурсників магістратури, як і за методикою Рокича, високо оцінюється цінність кохання, тоді як значущість пізнання нового у них знижена. Цінність розваг є найвищою серед усіх груп здобувачів.

Оскільки ціннісні орієнтації тісно корелюють зі смисложиттєвими установками, разом формуючи ціннісно-смыслову сферу особистості, ми вважали за доцільне здійснити також аналіз структури життєвих смислів респондентів. Для цього було використано тест смисложиттєвих орієнтацій Д. Леонтьєва. Отримані результати дозволили виділити три основні смисложиттєві орієнтації – орієнтацію на цілі майбутнього, процес теперішнього та результати минулого, а також два компоненти локусу контролю – «Локус-Я» та «Локус-життя» (рис. 6).

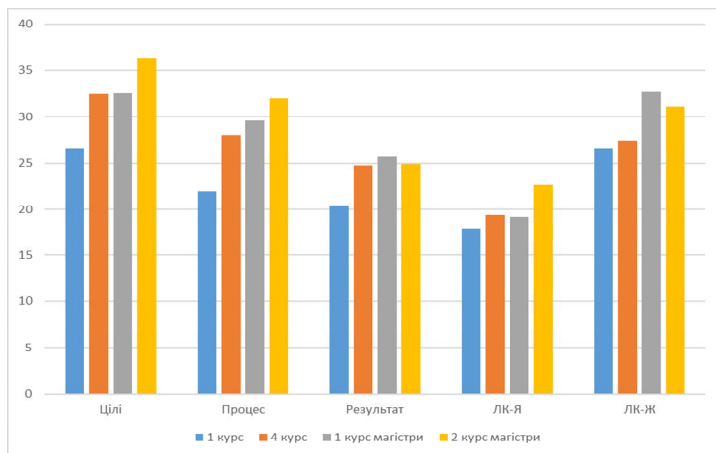


Рис. 6. Смисложиттєві орієнтації здобувачів вищої освіти

З гістограми видно, що найбільшою мірою у всіх груп здобувачів виражена смисложиттєва орієнтація на цілі. У контексті даної методики «цілі» характеризують рівень цілеспрямованості людини, а також наявність або відсутність життєвих планів на майбутнє, які надають життю напрямку, визначають часову перспективу та формують внутрішню логіку розвитку. Високий показник за цією шкалою також відображає тенденцію шукати сенс життя у майбутніх досягненнях.

Найменш структурованими цілі є у здобувачів першого курсу. Це цілком закономірно, оскільки вони – наймолодша категорія респондентів, яка тільки завершила навчання у школі. Їхні життєві

орієнтири перебувають на етапі формування, а нечіткість або відсутність конкретних цілей може також бути наслідком значної залученості до кіберпростору, де майбутнє часто уявляється фрагментовано й без стійкої смислової перспективи. Найбільш визначені та усвідомлені цілі притаманні магістрантам другого курсу – групі, яка вже має життєвий і професійний досвід та чіткі уявлення про свій подальший розвиток. Здобувачі четвертого курсу та першого курсу магістратури демонструють приблизно однакову структурованість цілей, що пояснюється близьким віковим діапазоном і подібним рівнем життєвої зрілості.

Шкала «процес» відображає здатність знаходити сенс у теперішньому моменті, отримувати задоволення від самого процесу життя, відчувати його емоційну насиченість та інтерес до щоденних подій. Ця орієнтація акцентує увагу на тому, що сенс життя може полягати в проживанні «тут і тепер». Найвищі показники за цією шкалою мають студенти другого курсу магістратури. Це свідчить, що вони не лише краще визначають свої цілі, але й уміють цінувати теперішнє, спираючись на власний життєвий досвід. Особливо це актуально в умовах війни та загальної нестабільності, коли майбутнє видається невизначеним, а минуле часто пов'язане із втратами чи складними переживаннями. У таких умовах саме орієнтація на теперішній момент може слугувати адаптивною стратегією.

Найнижче виражений сенс у теперішньому у здобувачів першого курсу. Це, ймовірно, зумовлено недостатнім життєвим досвідом, браком яскравих подій, а також можливою надмірною зануреністю в цифровий простір, який не завжди сприяє проживанню реального моменту. Здобувачі четвертого курсу та першого курсу магістратури демонструють проміжні значення: вони більше цінують сьогодення, ніж першокурсники, проте нижче, ніж магістранти другого курсу. Загалом простежується закономірність: чим старша людина, тим більше вона здатна знаходити сенс у теперішньому.

Змінна «результат» відображає задоволеність життєвими досягненнями, оцінку ефективності прожитих років та осмисленість минулого досвіду. Найменш вираженою орієнтація на результат є у здобувачів першого курсу. Це пояснюється їхнім віком: вони ще не встигли накопичити достатньо значущих досягнень, пережити події, які могли б стати джерелом смислу. Тому їхні смисли природно трансформуються у площину майбутнього, а не минулого.

У здобувачів четвертого курсу, першого й другого курсів магістратури показники за шкалою «результат» є значно вищими, ніж у першокурсників, і перебувають приблизно на одному рівні. Це свідчить про орієнтацію на пошук сенсу в уже досягнутому. Водночас від магістрантів другого курсу можна було б очікувати набагато вищих показників, враховуючи їхній ширший життєвий і

професійний досвід. Проте цього не відбувається. Ймовірно, це пов'язано з тим, що період навчання на другому курсі магістратури часто є перехідним етапом: майбутні плани ще не стабілізувалися, тоді як минулі досягнення можуть сприйматися як проміжні. Додатково вплив мають фактори тривоги, пов'язані з професійною самореалізацією, війною, невизначеністю майбутнього та переоцінкою власних цінностей.

Шкала «локус контролю – Я» (переконання, що людина сама керує своїм життям) найбільш виражена у магістрантів другого курсу, а найменш – у першокурсників. Це відображає зростання впевненості у власній спроможності впливати на життєві події в міру дорослішання, накопичення досвіду та збільшення автономії. Наймолодші студенти значною мірою залежать від оточення й підтримки батьків, тому природно, що їхній відчутний контроль над життям ще формується.

Показник «локус контролю – життя» (віра в те, що життя піддається контролю та є результатом свідомих дій) найвищий у здобувачів першого курсу магістратури, далі – у студентів другого курсу магістратури, і найнижчий – у першокурсників. Це можна пояснити тим, що студенти першого курсу магістратури вже мають певний життєвий та професійний досвід, але водночас ще зберігають притаманну молодості сміливість приймати рішення та брати відповідальність на себе. Магістранти другого курсу, хоча й мають більше досвіду, часто зіштовхуються з викликами професійної невизначеності, що може послаблювати відчуття контролю. Першокурсники ж лише починають усвідомлювати масштаби власної відповідальності, тому відповідні уявлення у них ще не сформовані.

Узагальнюючи, можна стверджувати, що всі здобувачі знаходять джерело смислу життя у трьох сферах – майбутньому (цілі), теперішньому (процес) та минулому (результат). Магістри другого курсу найбільш ефективно знаходять сенс у цілях і процесі, тоді як першокурсники найбільше тяжіють до пошуку сенсу в майбутньому та найменше – у теперішньому й минулому.

Дуже важливим показником методики є загальна осмисленість життя, яка відображає суб'єктивне відчуття наповненості життя цінностями, цілями та сенсом. Це інтегральний показник, що дозволяє оцінити, наскільки людина сприймає власне життя як значиме та гармонійне. Порівняльні результати загальної осмисленості життя для всіх досліджуваних груп подано на гістограмі (рис. 7).

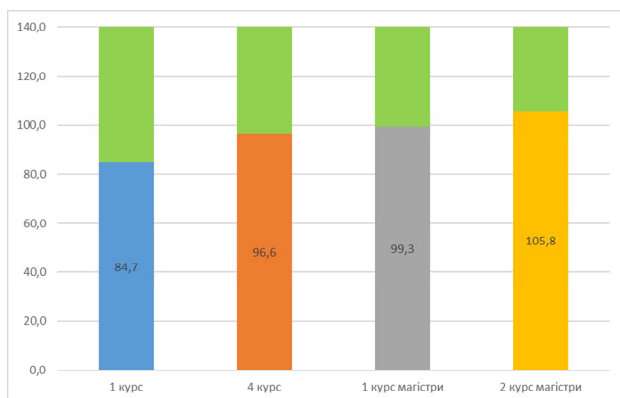


Рис. 7. Осмисленість життя (по відношенню до максимального значення)

З гістограми можна побачити, що найвищий рівень осмислення власного життя демонструють здобувачі другого курсу магістратури, тоді як найнижчий показник характерний для студентів першого курсу. Здобувачі четвертого курсу та першого курсу магістратури займають проміжне положення між цими двома групами. Загальна динаміка середніх значень засвідчує чітку закономірність: зі зростанням віку та накопиченням життєвого й професійного досвіду підвищується рівень суб'єктивної осмисленості життя.

Для першокурсників притаманна ще недостатня сформованість життєвого сенсу, що може впливати й на структуру їхніх ціннісних орієнтацій, а також на уявлення про власні пріоритети та життєві напрямки. Така особливість є природною для людей, які лише розпочинають самостійний життєвий і професійний шлях.

Результати дослідження взаємозв'язку між показниками взаємодії з кіберпростором та ціннісними орієнтаціями в здобувачів вищої освіти

Наступною складовою нашого дослідження стало визначення взаємозв'язків між показниками взаємодії здобувачів вищої освіти з кіберпростором – як щодо найпоширеніших видів онлайн-активності, так і щодо провідних цінностей, які вони реалізують у цифровому середовищі – та їхніми ціннісними орієнтаціями. Метою цього етапу було простежити, яким чином кіберпростір впливає на трансформацію ціннісних орієнтацій у процесі кіберсоціалізації.

Для виконання цього завдання емпіричні дані, зібрані за допомогою анкети, методики визначення реальної структури ціннісних орієнтацій та тесту смисложиттєвих орієнтацій, були

оброблені методом рангової кореляції Спірмена. Варто наголосити, що у процесі проведення кореляційного аналізу кількість учасників вибірки скоротилася до 50 осіб. Це було зумовлено тим, що з аналізу були виключені респонденти, які не виконали хоча б одну з чотирьох методик дослідження.

На першому етапі ми здійснили аналіз кореляційних залежностей між показниками взаємодії з кіберпростором та системою ціннісних орієнтацій здобувачів. Оскільки загальна кількість отриманих коефіцієнтів кореляції виявилася значною, до інтерпретації були включені лише статистично значущі результати (табл. 2).

Таблиця 2

Результати кореляційного аналізу між домінуючою діяльністю в кіберпросторі та ціннісними орієнтаціями здобувачів вищої освіти

Діяльність в кіберпросторі	Ціннісні орієнтації	Коефіцієнт кореляції
Спілкування	Спілкування	0,31*
Скролінг соціальних мереж	Високий матеріальний добробут	0,31*
Скролінг соціальних мереж	Пізнання нового у світі, людині	0,29*
Підготовка до навчальних занять	Допомога та милосердя до інших	0,3*
Пошук інформації	Високий соціальний статус	0,31*
Пошук інформації	Соціальна активність для досягнення позитивних змін у суспільстві	0,3*
Перегляд новин	Спілкування	0,36**
Ігри	Здоров'я	-0,35*
Отримання нових знань	Приємне проведення часу	-0,45**
Читання електронних книг	Кохання	-0,31*
Ведення блогу	Соціальна активність для досягнення позитивних змін у суспільстві	0,38*
Ведення блогу	Здоров'я	0,29*

Примітка. Коефіцієнт рангової кореляції Спірмена. N=50. * - кореляція значуща на рівні $p \leq 0,05$; ** - кореляція значуща на рівні $p \leq 0,01$.

Отримані кореляційні результати засвідчують, що активність у певних видах діяльності в кіберпросторі має статистично значущі зв'язки з окремими ціннісними орієнтаціями здобувачів. Зокрема, інтенсивний скролінг соціальних мереж демонструє помітну кореляцію з цінністю матеріального добробуту ($r=0,31$; $p\leq 0,05$), що може свідчити про орієнтацію молоді на фінансовий успіх і стиль життя, популяризований у соцмережах. Цифрове середовище нерідко слугує простором, де здобувачі знаходять зразки «успішності», які стають для них стимулами чи джерелами натхнення. Також ця активність пов'язана з цінністю пізнання нового у світі, природі та людині ($r=0,29$; $p\leq 0,05$). Це можна пояснити тим, що соціальні мережі є швидким каналом доступу до нової інформації, трендів і різноманітного освітнього контенту – від науково-популярних матеріалів до інтелектуальних дискусій, які сприяють розширенню світогляду.

Досить неочікуваною, але логічно пояснюваною, виявилася кореляція між підготовкою до навчальних занять через інтернет та цінністю допомоги й милосердя до інших ($r=0,3$; $p\leq 0,05$). Ймовірно, це відображає прагнення студентів використовувати знання не тільки для власного успіху, а й для підтримки інших. Участь у групових проєктах, взаємні консультації або обмін навчальними матеріалами можуть сприяти формуванню відчуття спільності та готовності допомагати, що резонує з гуманістичними цінностями.

Активний пошук інформації в інтернеті виявляє кореляцію з цінністю високого соціального статусу ($r=0,31$; $p\leq 0,05$) та цінністю соціальної активності для позитивних суспільних змін ($r=0,3$; $p\leq 0,05$). Це свідчить про прагнення здобувати знання як ресурс для професійного зростання, здобуття визнання чи участі в громадських ініціативах. Пошук інформації може виступати фундаментом для соціальної активності, лідерства або залучення до суспільних процесів, що вказує на багатовимірний вплив цифрового середовища.

Регулярний перегляд новин онлайн демонструє позитивний зв'язок із цінністю спілкування ($r=0,36$; $p\leq 0,01$). Новинний контент часто стає основою для обговорень, що підтримують міжособистісні контакти та сприяють соціальній взаємодії. Інтерес до актуальних подій також допомагає краще розуміти соціальний контекст, позиції інших людей та сприяє налагодженню комунікації.

Захоплення кіберіграми має зворотний зв'язок із цінністю здоров'я ($r=-0,35$; $p\leq 0,05$). Такий результат є закономірним, оскільки надмірна ігрова активність часто супроводжується зниженням уваги до фізичного та психічного благополуччя через тривале сидіння, порушення режиму сну чи недостатню рухову активність.

Виявлено також зворотний зв'язок між активністю, спрямованою на отримання нових знань, та цінністю приємного проведення часу

($r=0,45$; $p\leq 0,01$). Це свідчить, що здобувачі, орієнтовані на навчання й розвиток, менше схильні використовувати інтернет для розваг. Їхня мотивація більшою мірою пов'язана з пізнавальними та професійними цілями, тоді як орієнтація на дозвілля знижує потребу у систематичному навчанні.

Дещо нетиповим виявився зворотний зв'язок між читанням електронних книг та цінністю кохання ($r=0,31$; $p\leq 0,05$). Читання як індивідуальна, зосереджена діяльність може обмежувати час і ресурси, доступні для соціальної та романтичної взаємодії. На певних етапах життя акцент може зміщуватися з емоційних стосунків на саморозвиток і пізнання, що й відображено в отриманих даних.

Дуже показовими є кореляції між активним веденням блогу та цінністю соціальної активності задля позитивних суспільних змін ($r=0,38$; $p\leq 0,05$), а також із цінністю здоров'я ($r=0,29$; $p\leq 0,05$). Ведення блогу часто виступає майданчиком для впливу на громадську думку, популяризації важливих тем і поширення ідей, спрямованих на зміни. Крім того, багато блогерів використовують свої платформи для просування здорового способу життя, що може посилювати їхню власну мотивацію дбати про фізичне та психологічне благополуччя.

Після аналізу взаємозв'язків між онлайн-активностями та загальною системою цінностей ми перейшли до вивчення того, як саме цінності кіберпростору співвідносяться з ціннісними орієнтаціями здобувачів (табл. 3).

Таблиця 3

Результати кореляційного аналізу між цінностями в кіберпросторі та ціннісними орієнтаціями здобувачів вищої освіти

Цінності у кіберпросторі	Ціннісні орієнтації	Коефіцієнт кореляції
Самовираження	Високий соціальний статус	0,29*
Анонімність	Пошук і насолода прекрасним	-0,28*
Доступність інформації	Спілкування	-0,32*
Отримання нових знань	Пізнання нового	0,38**
Бути тим, ким забажаєш	Спілкування	0,29*

Примітка. Коефіцієнт рангової кореляції Спірмена. N=50. * - кореляція значуща на рівні $p\leq 0,05$; ** - кореляція значуща на рівні $p\leq 0,01$

Згідно з отриманими даними, здобувачі, які високо оцінюють можливість самовираження у кіберпросторі, демонструють підвищену орієнтацію на цінність високого соціального статусу ($r=0,29$; $p\leq 0,05$). Це свідчить про те, що використання цифрових платформ для творчості, демонстрації власних здібностей чи поглядів нерідко поєднується з прагненням до соціального визнання та підкріплення свого статусу в очах інших. У таких здобувачів самовираження стає не лише способом передати власну індивідуальність, але й інструментом зміцнення іміджу та репутації. Відповідно, важливо враховувати мотиваційні особливості студентів, щоб сприяти розвитку здорового ставлення до цифрової самопрезентації та попередженню можливих ризиків, пов'язаних із надмірною залежністю від зовнішнього схвалення.

Здобувачі, для яких особливо важливою є анонімність у цифровому середовищі, демонструють зворотний зв'язок із цінністю пошуку і насолоди прекрасним ($r=-0,28$; $p\leq 0,05$). Такий результат може бути зумовлений тим, що орієнтація на анонімність нерідко формується на основі прагматичних або захисних мотивацій – люди використовують прихованість для збереження приватності або уникнення соціального тиску. Це, своєю чергою, може знижувати їхню чутливість до естетичних переживань або захоплення культурними і мистецькими явищами, оскільки їхня взаємодія з цифровим середовищем ґрунтується переважно на утилітарних потребах.

Студенти, які особливо цінують доступність інформації в кіберпросторі, виявляють знижену орієнтацію на цінність спілкування ($r=-0,32$; $p\leq 0,05$). Це може означати, що для них цифрове середовище є насамперед інструментом для задоволення когнітивних і пізнавальних потреб, тоді як міжособистісна взаємодія відходить на другий план. Для таких здобувачів ключову роль відіграє швидкість і зручність отримання інформації, а не побудова соціальних зв'язків.

Цінність отримання нових знань у кіберпросторі демонструє стійкий позитивний зв'язок із цінністю пізнання нового ($r=0,38$; $p\leq 0,01$). Це свідчить про те, що студенти, які особливо високо оцінюють можливість навчатися онлайн, характеризуються внутрішньою мотивацією до відкриття нового, розширення кругозору та інтелектуального розвитку. Кіберпростір у цьому випадку стає джерелом самореалізації та професійного зростання.

Здобувачі, які акцентують увагу на тому, що в кіберпросторі можна бути тим, ким забажаєш, також демонструють підвищені показники цінності спілкування ($r=0,29$; $p\leq 0,05$). Це можна пояснити тим, що можливість створити бажаний образ у цифровому світі знижує бар'єри для соціальних контактів і робить комунікацію більш доступною та комфортною. Кіберпростір дозволяє здобувачам

презентувати себе так, як вони хочуть, компенсуючи можливі труднощі, притаманні офлайн-взаємодії, що сприяє активнішому залученню до спілкування.

Узагальнюючи, результати кореляційного аналізу підтверджують, що кіберпростір і процеси кіберсоціалізації мають потужний вплив на формування та зміну ціннісних орієнтацій студентської молоді. Цифрове середовище виступає не лише інструментом доступу до інформації чи розваг, а й значущим соціокультурним простором, у межах якого відбувається переорієнтація, адаптація та розвиток особистісних цінностей. Під впливом взаємодії з кіберпростором здобувачі поступово формують hybrid-систему цінностей, де поєднуються традиційні орієнтири та нові цінності, що виникають унаслідок цифрової взаємодії.

Надалі ми проаналізували взаємозв'язки між видами активності в кіберпросторі та смисложиттєвими орієнтаціями (табл. 4).

Таблиця 4

Результати кореляційного аналізу між домінуючими видами діяльності в кіберпросторі та смисложиттєвими орієнтаціями здобувачів вищої освіти

Вид діяльності в кіберпросторі	Смисложиттєві орієнтації	Коефіцієнт кореляції
Перегляд фільмів, серіалів, прослуховування музики	Цілі	-0,28*
Перегляд фільмів, серіалів, прослуховування музики	Локус контролю-Я	-0,36*
Перегляд фільмів, серіалів, прослуховування музики	Осмисленість життя	-0,3*
Ігри	Процес	-0,29*
Робота / професійна діяльність	Локус контролю-Я	0,36*
Робота / професійна діяльність	Осмисленість життя	0,3*
Ведення блогу	Процес	0,35*
Ведення блогу	Результат	0,3*

Примітка. Коефіцієнт рангової кореляції Спірмена. N=50. * - кореляція значуща на рівні $p \leq 0,05$; ** - кореляція значуща на рівні $p \leq 0,01$

Отримані результати свідчать про те, що провідні види онлайн-активності мають помітні кореляційні зв'язки зі смисложиттєвими орієнтаціями здобувачів вищої освіти. Зокрема, студенти, які значну частину часу проводять за переглядом фільмів, серіалів і прослуховуванням музики, тобто надають перевагу розважальному

контенту, демонструють знижену орієнтацію на життєві цілі ($r=-0,28$; $p\leq 0,05$), нижчий рівень локусу контролю-Я ($r=-0,36$; $p\leq 0,05$) та меншу загальну осмисленість життя ($r=-0,3$; $p\leq 0,05$). Це вказує на те, що захоплення переважно пасивними видами онлайн-дозвілля може бути пов'язане з меншою цілеспрямованістю, ослабленим відчуттям відповідальності за власне життя та загальним зниженням смисловитості включеності. Подібна діяльність часто виконує компенсаторну функцію – стає способом уникнення труднощів, тимчасового відходу від реальних проблем чи зменшення внутрішнього напруження, однак водночас знижує мотивацію до саморозвитку та постановки цілей.

Здобувачі, захоплені комп'ютерними іграми, характеризуються зменшенням показника смисловитості орієнтації на процес життя, тобто на усвідомлення цінності теперішнього моменту ($r=-0,29$; $p\leq 0,05$). Це може свідчити про те, що такі респонденти схильні до «втечі» у віртуальну реальність, уникаючи проживання актуальних життєвих ситуацій та не знаходячи сенсу у поточному досвіді.

Натомість студенти, які активно зайняті професійною діяльністю або роботою в інтернеті, мають вищі показники локусу контролю-Я ($r=0,36$; $p\leq 0,05$) та загальної осмисленості життя ($r=0,3$; $p\leq 0,05$). Такий результат логічно пояснюється тим, що залученість у професійну діяльність сприяє формуванню почуття особистої компетентності, відповідальності та контролю над життєвими подіями. Робота в цифровому середовищі дозволяє досягати конкретних результатів, що підсилює відчуття власної ефективності, сприяє розвитку самодисципліни та формує усвідомлення значущості власних дій. Усе це позитивно впливає на загальний рівень осмисленості життя та стимулює здобувачів до подальшого цілепокладання.

Також цікаві результати були отримані щодо здобувачів, які активно ведуть особисті блоги. У них спостерігається підвищення смисловитості орієнтацій на процес життя ($r=0,35$; $p\leq 0,05$) та на результат ($r=0,3$; $p\leq 0,05$). Це означає, що такі студенти знаходять сенс як у поточній творчій діяльності, так і у власних досягненнях, які вони осмислюють через створений контент. Блог є для них формою самовираження, інструментом рефлексії та способом залишити «слід» у соціальному або професійному просторі. Створення контенту дає можливість відчувати свою значущість, побачити результати власної активності й відчувати причетність до ширшої спільноти. Отже, ведення блогу сприяє формуванню та підтримці смисловитості сфери, стимулюючи як самореалізацію, так і самоусвідомлення.

На завершення цього етапу ми звернулися до аналізу зв'язків між цінностями кіберпростору та смисложиттєвими орієнтаціями здобувачів, що представлено у таблиці 5.

Таблиця 5

Результати кореляційного аналізу між цінностями в кіберпросторі та смисложиттєвими орієнтаціями здобувачів вищої освіти

Цінності у кіберпросторі	Смисложиттєві орієнтації	Коефіцієнт кореляції
Анонімність	Результат	-0,28*
Анонімність	Локус контролю-Я	-0,38*
Безкарність	Процес	-0,3*
Безкарність	Результат	-0,31*
Безкарність	Осмисленість життя	-0,29*

Примітка. Коефіцієнт рангової кореляції Спірмена. N=50. * - кореляція значуща на рівні $p \leq 0,05$; ** - кореляція значуща на рівні $p \leq 0,01$

Отримані результати демонструють, що кількість значущих кореляцій між цінностями у кіберпросторі та смисложиттєвими орієнтаціями здобувачів порівняно невелика, однак вони мають важливе змістове наповнення. Так, респонденти, для яких однією з провідних цінностей онлайн-середовища є анонімність, демонструють зворотні кореляції з орієнтацією на результат ($r = -0,28$; $p \leq 0,05$) та з показником локусу контролю-Я ($r = -0,38$; $p \leq 0,05$).

Це можна інтерпретувати як тенденцію до уникнення особистої відповідальності, зниження впевненості у власному впливі на перебіг власного життя та схильність покладатися на зовнішні обставини. Анонімність у віртуальному просторі часто створює відчуття «безкарності» та можливості діяти без відчутних наслідків, що послаблює необхідність приймати обґрунтовані рішення або відстоювати власні досягнення у відкритому середовищі. Зворотний зв'язок із орієнтацією на результат може свідчити про відсутність фокусу на досягненні конкретних життєвих цілей, тоді як негативна кореляція з локусом контролю-Я вказує на відчуття зниженого впливу на власну долю та переконання, що життєві події здебільшого визначаються зовнішніми факторами.

Здобувачі, які надають значення можливості залишатися непокараними за свої дії у цифровому середовищі (хоча таких у вибірці було дуже мало), демонструють значуще знижені смисложиттєві орієнтації, а саме: орієнтацію на процес життя ($r = -0,3$; $p \leq 0,05$), орієнтацію на результат ($r = -0,31$; $p \leq 0,05$), а також загальну

осмисленість життя ($r=-0,29$; $p\leq 0,05$). Подібні кореляції свідчать про те, що для цих респондентів життя загалом має нижчу суб'єктивну значущість та менш виражену цілеспрямованість. Можна припустити, що прагнення використовувати цифрове середовище як простір уникнення відповідальності пов'язане з внутрішньою невпевненістю, фрустрацією або нестачею особистісної визначеності. Віртуальна «безкарність» здатна виступати як спосіб уникнення напруги, пов'язаної з реальними соціальними контактами чи професійними викликами, що потребують відповідальності, самоконтролю та рефлексії.

З іншого боку, подібні тенденції вказують на необхідність розробки превентивних заходів, спрямованих на підвищення рівня усвідомленості, розвиток навичок цілепокладання та формування відповідального ставлення до власної поведінки – зокрема й у віртуальному просторі. Це допоможе мінімізувати ризики деструктивного використання цифрових ресурсів і сприятиме формуванню здорового ставлення до власної онлайн-активності.

Узагальнюючи результати кореляційного аналізу, можна стверджувати, що спосіб, у який здобувачі використовують кіберпростір, прямо впливає на їхню смисложиттєву сферу, змінюючи рівень осмисленості життя, життєві орієнтири та відчуття особистої відповідальності. Якщо цифрове середовище використовується конструктивно – для саморозвитку, здобуття знань, соціальної підтримки або професійної взаємодії – це здатне посилювати відчуття значущості життя та сприяти формуванню зрілої системи цінностей. Натомість використання кіберпростору як засобу уникнення відповідальності, маніпуляцій чи втечі від реальності може негативно впливати на самооцінку, мотиваційну сферу та світогляд.

Таким чином, отримані результати засвідчують важливість цілеспрямованого формування у здобувачів навичок критичного використання цифрових технологій, розвитку цифрової етики та відповідальної поведінки як в онлайн-, так і в офлайн-взаємодії. Саме тому доцільним є створення комплексу практичних рекомендацій, спрямованих на підтримку формування здорових життєвих орієнтацій здобувачів у процесі їх активної взаємодії з кіберпростором.

Висновки. Аналіз процесів зміни ціннісних орієнтацій молоді під впливом кіберсоціалізації є актуальним та важливим як для психологічної теорії, так і для практики освіти. Це дослідження дає змогу виявити нові тенденції у становленні особистісних і соціальних цінностей у реаліях стрімкого технологічного прогресу.

Огляд сучасних праць і публікацій з проблематики динаміки ціннісних орієнтацій свідчить, що студентський вік є одним із

найчутливіших періодів для переосмислення життєвих поглядів і формування нової ціннісної ієрархії. Студенти – соціальна група, особливо відкрита до змін у суспільно-політичній та економічній сферах, що робить їхню систему цінностей рухливою та пластичною.

Соціалізація як процес входження індивіда в соціум, його адаптації та індивідуалізації, сьогодні значною мірою опосередковується взаємодією з цифровим середовищем. Традиційна соціалізація фактично інтегрується з кіберсоціалізацією. Кіберсоціалізація постає складною, багаторівневою сферою впливу на становлення сучасної особистості, визначаючи її світогляд, ціннісні пріоритети та ідентичність. Водночас цифрове середовище створює не лише нові можливості, але й низку ризиків – від спрощення соціальних контактів до викривлення соціально значущих норм.

Дослідження впливу кіберсередовища на ціннісно-смыслову сферу особистості показують, що більшість робіт зосереджується на зміні цінностей у контексті інтернет-залежності. Часто зазначається, що активна присутність у цифровому просторі може ускладнювати формування реалістичних життєвих цілей через розмитість уявлень про майбутнє. В українській психології всебічних і якісних досліджень цієї проблеми наразі недостатньо.

У межах дослідження була створена програма емпіричного вивчення, що включала чотири взаємопов'язані етапи й спиралася на комплекс теоретичних, емпіричних і математико-статистичних методів. Емпіричний етап реалізовувався за допомогою спеціально розробленої анкети для вивчення особливостей взаємодії студентів із кіберпростором та стандартизованих психодіагностичних методик для оцінки ціннісних і смисложиттєвих орієнтацій.

Аналіз взаємодії здобувачів вищої освіти з цифровим середовищем засвідчив, що всі учасники дослідження активно користуються інтернетом та сучасними інформаційними технологіями. Усі вони залучені до процесів кіберсоціалізації, хоча характер цього процесу різниться залежно від віку та освітнього рівня.

Студенти 1-го, 4-го курсів і першого курсу магістратури перебувають у фазі паралельного розвитку традиційної та кіберсоціалізації – обидва процеси тісно переплетені. Натомість магістри 2-го курсу частіше опановують саме кіберсоціальні норми як новий досвід, переносячи у віртуальний простір моделі поведінки, сформовані у реальних соціальних взаємодіях.

Домінуючі види діяльності також різняться: студенти молодших курсів частіше займаються скролінгом соцмереж, переглядом розважального контенту, пошуком інформації та спілкуванням;

магістри 2-го курсу більше орієнтуються на комунікацію, новинний контент, професійну діяльність у цифровому середовищі.

Найціннішими можливостями кіберпростору здобувачі вважають самореалізацію, доступ до інформації, комунікацію та здобуття знань. Найменш значущими вони оцінюють можливість анонімності, безкарності та самоствердження у віртуальному просторі, хоча ці показники варіюють між курсами.

За результатами дослідження найбільш вагомими термінальними цінностями виявилися здоров'я, матеріальне благополуччя, кохання та свобода. Цінність щасливого сімейного життя знижується, особливо серед респондентів віком 20–21 рік. Найменш значущим для всіх груп залишається щастя інших людей, що є непростим сигналом для майбутніх фахівців-психологів. У профілях ціннісних орієнтацій простежується тенденція до егоцентризму та орієнтації на власні інтереси.

В ієрархії інструментальних цінностей помітне поступове зниження значущості таких рис, як вихованість, старанність, відповідальність, життєрадісність, освіченість і раціональність. Молодь усе меншою мірою вважає, що саме ці якості є ключем до досягнення життєвих цілей. Паралельно знижується непримиренність до недоліків – натомість зростає важливість терпимості як показника соціальної зрілості й толерантності.

На перший план виходять такі цінності, як самоконтроль, сміливість у висловленні власної думки, чесність, терпимість. Незалежність стабільно зберігає свою значущість у всіх групах респондентів.

Вивчення смисложиттєвих орієнтацій показало, що студенти загалом знаходять сенс у трьох сферах – у цілях (майбутньому), результатах (минулому) та процесі (теперішньому). Магістранти 2-го курсу краще орієнтовані на цілі й процес життя, тоді як першокурсникам складніше визначити свої джерела життєвого сенсу, хоча найбільше вони тяжіють до майбутньої перспективи. Найвищий рівень осмисленості життя виявлено у студентів 2-го курсу магістратури.

Кореляційний аналіз засвідчив суттєвий вплив кіберпростору на формування ціннісних орієнтацій здобувачів. Зокрема:

- активний скролінг соцмереж підсилює значущість матеріального добробуту й пізнання нового;
- підготовка до навчання пов'язана з цінністю допомоги іншим;
- захоплення іграми знижує важливість здоров'я;
- діяльність у блогосфері підсилює орієнтацію на соціальну активність і суспільні зміни.

Цінності, пов'язані з кіберпростором, також виявляють зв'язки з іншими ціннісними орієнтаціями: самоствердження корелює з високим соціальним статусом, анонімність – з прагненням до естетичних переживань, доступність інформації – зі значущістю спілкування тощо.

Крім того, встановлено, що особливості поведінки у цифровому середовищі впливають на рівень осмислення життя: відчуття значущості, цілеспрямованості та усвідомленості діяльності. Використання кіберпростору для навчання, розвитку та підтримки соціальних зв'язків сприяє зростанню осмисленості життя та зміцненню життєвих цінностей.

Література:

1. Бех І. Д. Ціннісна сфера сучасної людини в контексті пріоритетів виховного процесу. *Шлях освіти*. 2010. № 4. С. 8 – 9.
2. Блискун О. О. Дослідження проблем сучасної молоді: соціологічні та психологічні аспекти. *Актуальні проблеми психології: збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України*. Т. ІХ. Вип. 13. Київ ; Ніжин : ПП Лисенко, 2020. С. 26 – 37.
3. Бліхар М. П. Духовні цінності студентської молоді у сучасному українському суспільстві : дис. ... канд. соціол. н. Львів, 2018. 271 с.
4. Бочелюк В. В. Психологія вивчення ціннісних орієнтацій сучасної особистості. *Теорія і практика сучасної психології*. 2012. Вип. 4. С. 5–9.
5. Варіативність соціалізації особистості в умовах сучасного інформаційного суспільства : монографія / авт. колектив : Н. М. Токарева, А. В. Шамне, О. О. Халік та ін.; ред. Н. М.Токаревої. Київ : ТОВ НВП «Інтерсервіс», 2017. 220 с.
6. Вініченко А. А. Формування ціннісних орієнтацій у студентів закладів вищої освіти у сучасному соціокультурному просторі. Вісник післядипломної освіти. Серія «Педагогічні науки». 2017. Вип. 4. С. 24–32.
7. Вплив соціальних мереж на зміст ціннісних орієнтацій у підлітковому віці. URL: http://knowledge.allbest.ru/psychology/3c0b65625b3bd69b4c53a89521316c37_0.html (дата звернення 25.09.2024).
8. Галян І.М. Психологія ціннісно-сміслової саморегуляції мабутніх педагогів: дис. ... д-ра психол. наук: 19.00.01 / Інститут психології імені Г.С. Костюка. Київ, 2017. 532 с.
9. Гарькавець Н.С. Психологічні особливості системи цінностей студентської молоді : дис. ... к. психол. н. Луганськ, 2014. 200 с.
10. Горбань О.В., Купрій Т.Г., Овсянкіна Л.А. Трансформація консолідуючих ціннісних орієнтацій сучасного українського студентства. *Освітологічний дискурс:електронне наукове фахове видання*. 2019. Вип. 1-2. С. 1 – 21.
11. Діагностика реальної структури ціннісних орієнтацій особистості. URL: <https://khnnra.edu.ua/wp-content/uploads/2020/07/Diagnostika-realnoj->

strukтуры-tsennostnyh-orientatsij-lichnosti-S.S.-Bubnova.pdf (дата звернення: 16.10.2024).

12. Камінська О. Вплив інтернет-залежності на формування ціннісних орієнтацій молоді. *Нова педагогічна думка*. 2014. № 1. С. 178 – 182.

13. Кириченко В.В. Особистість у сучасному інформаційному суспільстві: монографія. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2020. 245 с.

14. Кириченко М. Вплив цифрових технологій на розвиток людського і соціального капіталу в умовах діджиталізованого суспільства. URL: <http://humstudies.com.ua/article/view/192020> (дата звернення 25.09.2024).

15. Лісовенко А.Ф., Татьянчиков А.О. Трансформація самосвідомості особистості в епоху кіберсоціалізації. *Європейські орієнтири розвитку України: науково-практичний вимір в умовах воєнних викликів* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 26 квіт. 2024 р.) / НУ «ОЮА» ; за заг. ред. С. В. Ківалова ; відп. за вип. М. Р. Аракелян. Одеса : Фенікс, 2024. С. 831-832.

16. Лісовенко А.Ф., Татьянчиков А.О., Короход Я.Д. Психологічні особливості поведінки особистості в кіберпросторі. *Особистість та суспільство в цифрову еру: психологічний вимір* : матеріали IV міжнарод. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 21 червня 2024 року) / за заг. ред. проф. Аракеляна М.Р. Одеса : Національний університет «Одеська юридична академія», 2024. С. 109 – 114.

17. Мальцева О.І. Кіберсоціалізація як особливий вид соціалізації особистості. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. № 2 (333), Ч. II, 2020. С. 190 – 199.

18. Махній М.М. Мережеве суспільство: кіберпсихологічний путівник. Київ : Academia.edu, 2018. 176 с.

19. Медведєва В. Особливості процесу соціалізації особистості в умовах інформаційного суспільства *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В.І. Вернадського* : зб. наук. пр. / НАН України, Нац. б-ка України ім. В.І. Вернадського, Асоц. б-к України. Київ, 2016. Вип. 43. С. 584 – 595.

20. Мельничук М. Психологічні особливості ціннісних орієнтацій юнаків з різним рівнем саморегуляції. *Молодий вчений*. 2020. Вип. 12 (88). С. 283–287.

21. Методика «Ціннісні орієнтації» М. Рокича. URL: http://psychologis.com.ua/metodika_cennostnye_orientacii_rokicha.htm (дата звернення 10.10.2024)

22. Михайлишин У.Б. Соціально-психологічні засади функціонування цінностей у студентських групах в умовах освітнього середовища : дис. д-ра психол. н. Сєвєродонецьк, 2018. 525 с.

23. Немеш О.М. Віртуальна діяльність особистості: структура та динаміка психологічного змісту: Монографія. Київ : Слово, 2017. 391 с.

24. Рубан А. Вплив соціальних мереж на формування ідентичності підлітків та молоді. *Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету. Серія: «Педагогічні науки»*. 2021. Вип. 56. С. 213 – 220.

25. Саракун Л. Кіберпростір як середовище формування космополітичної світоглядної системи. *Вісник КНТЕУ*. 2018. № 1. С. 67-76.

26. Саяпіна С., Боженко І. Проблема формування ціннісних орієнтацій молоді: науковий дискурс сучасних дослідників. *Гуманізація навчально-виховного процесу*. 2024, №. 1 (105). С. 79 – 90.

27. Сергєєнкова О.П., Столярчук О.А., Коханова О.П., Пасєка О.В. Загальна психологія. Навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 296 с.

28. Сохацька О. Особливості освітніх мотивацій та ціннісні орієнтації студентської молоді. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2014. Вип. 18. С. 74 – 80.

29. Струтинська О.В. Особливості сучасного покоління учнів і студентів в умовах розвитку цифрового суспільства. *Open educational e-environment of modern University*. 2020. № 9. С. 145 – 157.

30. Стьопкіна А., Стьопкін А., Трубник І. Інтернет як засіб впливу інформаційних технологій на ціннісні орієнтації молоді. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2021. № 4 (108). С. 362–372.

31. Татяничков А.О. Кіберсоціалізація особистості в умовах змішаної реальності. *Особистість та суспільство в цифрову еру: психологічний вимір* : матеріали III міжнарод. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 24 червня 2022 року). Одеса : Національний університет «Одеська юридична академія», 2022. С. 244-248.

32. Терехова А.Ю., Джежик О.В. Психологічні особливості уваги підлітків в умовах взаємодії з цифровими технологіями. *Розвиток наукової думки постіндустріального суспільства: сучасний дискурс* : збірник наукових праць з матеріалами V Міжнародної наукової конференції, м. Черкаси, 31 травня, 2024р. / Міжнародний центр наукових досліджень. Вінниця: ТОВ «УКРЛОГОС Груп, 2024. С. 276 – 278.

33. Тест смисложиттєвих орієнтацій Джеймса Крамбо і Леонарда Махолика. URL: <https://vseosvita.ua/library/test-smislozittevih-orientacij-dzejmsa-krambo-i-leonarda-maholika-22765.html> (дата звернення: 16.10.2024)

34. Титаренко Т.М. Життєвий світ особистості: у межах і за межами буденності. Київ : Либідь, 2003. 376 с.

35. Ткачишина О.Р. Формування ціннісних орієнтацій студентської молоді в умовах суспільних трансформацій. *Всеукраїнська науково-практична конференція «Освітня спільнота як середовище формування українського громадянина в контексті Української Хартії вільної людини»* (20 – 21 жовтня 2022 р.). Тернопіль, 2022. С. 429 – 433.

36. Ханецька Т.І., Федоренко А.Ф. Взаємозв'язок інтернет-залежності та ціннісних орієнтацій сучасної молоді. *The VI International Scientific and Practical Conference «The latest developments of specialists for the development of science»*, October 07-09, 2024, Florence, Italy. Florence, 2024. Р. 151 – 158.

37. Цільмак О.М., Пасько О. М. Психологія: схеми, таблиці, коментарі : навч.-наочний посібн. / за заг. ред. О. М. Цільмак. Одеса : видавець Букаєв Вадим Вікторович. 2013. 270 с.

38. Чапляк Я.В., Чуйко Г.В. Кліпова хаотичність як маніпулятивна технологія соціально-психологічного впливу в кіберпросторі. *Psychological journal*. 2018. № 3 (13). С. 21–40.

39. Щербаківа Н.В. Трансформація ціннісних орієнтацій сучасної української молоді: дис... канд. філос. наук: 09.00.03; Київський університет імені Бориса Грінченка. Київ, 2017. 196 с.
40. Яценко Т.В., Шкляєва Г.О. Особливості формування ціннісних орієнтацій студентської молоді в Україні в умовах війни. *Габітус*. 2023. Вип. 51. С. 126 – 131.
41. Chitosca M.I. The Internet as a socializing agent of the “M Generation”. *Journal of Social Informatics*. 2006. Vol. 5 (June). P. 3–21.
42. Delaney T., Madigan T. *Friendship and Happiness: And the Connection Between the Two*. Jefferson, North Carolina, USA: McFarland & Company, Inc., Publishers, 2017. 296 p.
43. Gleaves, D.H., Pearson, C.A., Ambwani, S. et al. Measuring eating disorder attitudes and behaviors: a reliability generalization study. *J Eat Disord* 2, 6 (2014). URL: <https://doi.org/10.1186/2050-2974-2-6>.
44. Kimberly S. Young. Treatment Outcomes with Internet Addicts. *CyberPsychology & Behavior*. 2007. Vol. 10, No. 5. P. 671 – 679.
45. Kumar N., Kumar A., Mahto S.K. et al. Prevalence of excessive internet use and its correlation with associated psychopathology in 11th and 12th grade students. *Gen. Psychiatr.* 2019. 32(2): e100001. URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC6551435/> (дата звернення 13.03.2024).
46. Saleem N. Virtual Socialization: A Step Towards Social Transformation. *Journal of Distance Education and Research (JDER)*. 2016. 8(4). P. 56 – 66.
47. Shitova N.V., Maslakov S.I. Investigating the Psychological Aspects of Cyber Socialization Among Modern Students. *Propositos y representaciones*. 2020. V. 8. №. 2. P. 6-8.